

ADAMUS BREMENSIS'İN GÖZÜNDEN VİKİNGLERİN TARİHİ COĞRAFYASI

Selahattin ÖZKAN¹

Öz

Avrupa'nın kuzey ucunda yaşayan ve yaptıkları akınlarla tüm Avrupa'ya korku salan Vikingler onuncu yüzyıldan sonra Hıristiyanlaşmaya başlamıştır. Hıristiyanlaşmalarının sorumluluğu bugüne kadar çeşitli taraflarca üstlenilmeye çalışılmıştır. Bu eski tartışmaya dönemin birincil tanıklarından ve Hıristiyanlaştırmanın taraflarından birisi olan Adamus Bremensis ise yazdıklarıyla konuyu hem açıklamış hem de sorumluluğu mensubu olduğu dinsel gruba almıştır. Sorumluluğu üstlendiği eserinde bir yandan, Hıristiyanlaştırmanın muhatabı olan Vikingleri tarihleri, inanışları ve coğrafyaları ile tanıtmış ve nasıl Hıristiyanlaştırıldıklarını tanıklık ettiği olaylar, okuduğu kaynaklar ve dinlediği başka tanıkların ifadeleriyle aktarmıştır. Böylece Adamus Bremensis'in onucu ve on birinci yüzyılda gerçekleşen Vikinglerin Hıristiyanlaşmasını anlattığı eseri "Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum" sadece bir Ortaçağ kroniği olmaktan öte anlamlar içermektedir. Öte yandan Gesta sadece ana konusu olan Vikingleri tarihleri, inançları ve coğrafyaları ile tanıtmaz, bunu yaparken bir yandan da ilişkili oldukları komşu halkları ve onların Vikingler ile olan ilişkilerini tanıtır. Tarafımdan Türkçeye çevrilerek yayınlanan Gesta'da, eser sahibi Adamus neredeyse bilimsel bir hassasiyet ile Vikinglerin yaşam alanları, siyasal ve kültürel coğrafyalarının doğal sınırları ve tüm bunların adlandırılmasındaki kökenleri açıklamaktadır. Dört baptan oluşan Adamus Bremensis'in eserininin sahip olduğu değeri sadece tarihsel bilgiyle sınırlı olmadığını aynı zamanda bilim tarihi açısından da kayda değer bilgiler içerdiğini söyleyebilmekteyiz. Bu çalışmada Adamus'un yazdığı Gesta'nın Dördüncü Babında anlatılanlar tanıtılmaya ve günümüzün çağdaş bilgileriyle tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Adamus Bremensis, Viking Coğrafyası, İskandinavya,*

¹ Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, seozkan@kho.edu.tr

Historical Geography of Vikings from the perspective of Adamus Bremensis

Abstract

After the tenth century Vikings, who were living at northern part of Europe and frightening all Europe by expeditions, started to be Christianized. Their Responsibility of Christianization tried to be undertaken by variety of sides. But as one of witnesses of this process and supporter of Christianization, Adamus Bremensis tried to explain this subject and undertook the responsibility to his belonging religious group. In his remarkable work; not only he took responsibility but also tried to explain the histories, beliefs and geographies of Vikings and he passed to his readers the knowledge which he took from resources he read, witnesses he listen and things he witness. Thus, in his work entitled as “Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum” that happened to be seen not just another Chronique médiévale, Adamus Bremensis told the story of Christianization of Vikings which occurred through the tenth and eleventh centuries. On the other hand Gesta does not tell the history, belief and geography of Vikings; by this way it introduced neighbors’ of them with their relations. Gesta, which was translated to Turkish by me, author Adamus explained their abode to natural borders of political and cultural geography with almost scientific delicacy, by the way he showed etymological roots of these qualifications. Adamus Bremensis’s manuscript, which was divided in four books, does not have only historical importance but also carrying epistemological value for science. In this paper, I tried to introduce fourth book of Gesta of Adamus Bremensis and argued it with contemporary knowledge of our time.

Keywords: Adamus Bremensis, Geography of Vikings, Scandinavia

GİRİŞ

Onuncu ve on birinci yüzyıllar arasında Hıristiyanlaşan Vikinglerin bu döneminde başlarından geçen olayları kaleme alan Adamus Bremensis bir ruhban ve tarihçi olmanın yanı sıra kuzeyi ilk tasvir eden coğrafyacı olarak da anılmayı hak etmektedir. Hem kendi gözlemleriyle hem de birincil tanıkların ifadesiyle renklendirdiği anlatısını inancının kutsal öğretileriyle

süslemiş bir yandan da Vikinglerin tarihsel coğrafyasına dair ilk etimolojik ve etnografik bilgileri kaydetmiştir. Adamus'un yazdıkları bu haliyle sadece ortaçağ tarihine ışık tutmakla kalmıyor bir yandan da Avrupa'nın bu köşesinin askeri, coğrafi ya da etnik tarihini anlamamıza yardımcı oluyor. Avrupa'nın kuzeyinde yaşayan İskandinavlar, Slavlar ve Germenler onuncu yüzyılda ilk kez Adamus'un kayıtlarında gördüğümüz kimi isimleri coğrafyalarına ve tarihlerine mal etmeye başlıyorlar. Günümüzde yaygın olarak kullanılan coğrafi tanımlamalar, arkeolojik verilerle desteklenmeyen coğrafi keşifler ve kuşkuyla yaklaşacağımız kimi etimolojik çıkarımları Adamus'un açıklamalarıyla ilk kez okuyoruz.

Adamus Bremensis ve “Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum”

Ortaçağ'ın ilk coğrafyacılarından birisi olarak anabileceğimiz Adamus Bremensis'in yaşamı hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Yaşamıyla ilgili ilk kayıtlar Bremen'de başlamaktadır ki bundan sonra da böyle anılacaktır. Kendi ifadesiyle “bir yabancı ve mürtet olarak” geldiği Bremen'de ünlenen Adamus inancı uğruna kat ettiği yolların sonucunda mutluluğa ulaşmaya çalışan tipik bir Ortaçağ ruhbanı ve yazmanıdır. Bremen'den önceki yaşamı neredeyse hiç bilinmemektedir. Sadece yukarı Almanya'dan geldiği biliyoruz. Metinde kullandığı yer adlarından bölgeyi yakından tanıdığı anlaşılmaktadır. Buralı olması muhtemeldir. Tam olarak kestirilemese de kökeni; Mainz'ın yukarı kesimlerinden Werra nehrinin güneyinden başlayan Thuringian ormanlarına dayandırılabilir. Bölgeyi ziyaret eden Adalbert gibi ruhbanların çağrısıyla Adamus'un Bremen'e gelmiş olması da bir başka olasılıktır. Her nasılsa on birinci yüzyılda Adamus'un Bremen'deki varlığında araştırmacılar anlaşmaktadır. Bremen öncesinde Adamus'un Bamberg'te ya da Würzburg'ta bulunan okullarda eğitim aldığı varsayılabilir.

Bremen'deki varlığından şüphe duyulamayan Adamus din adamı olarak onanmasından çok geçmeden *Gesta*'sını kaleme almaya başlamıştır. Kendisinden önce resmi kayıtların dışında Bremen'de bir *Gesta*'nın kaleme alınmamış olması çıkış noktası olabilir. Ancak ona göre amacı yapılanların unutulmamasıdır; yaşadığı dönemde üyesi olduğu Kilise'nin Slavların ve İskandinavların Hıristiyanlığa kazandırılması gayesi onun bir yazma ihtiyacını güdülemiş olmalıdır. Böylece tarihini yazmaya başlayan Adamus; misyonerlik faaliyetlerin odağında olan Danların Kralı Sveinn Ástríðarson ile görüşerek çalışmalarına başlamıştır. Bremen'in ticari hareketliliği yazmasını renklendirecek bilgilerin ona ulaşmasını da kolaylaştırmıştır.

Kuzey ile ticaret yapanların oralarda yaşanan siyasal ve dinsel gelişmeleri ruhbanlardan daha hızlı ve farklı bir pencereden ona ulaştırması anlatısındaki detayı açıklamaktadır. Ancak Kilisesi'nin kütüphanesinde bulunan eserlerinden yararlanması ve kitabının yazıldığı dönemde kullandığı kaynakların hala ulaşılabilir olması eserindeki hataların anlaşılmasını sağlamıştır. Bremen'deki misyonunu anlatısının odağına koyması, düştüğü hatalardaki bilinçli çarpıtmaların oranına daha baskındır, zaten üyesi olduğu ruhban sınıfını olayların ana oyuncusu gibi görmesi diğer aktörleri yadsımasa da yaşamın doğal akışını zorlamaktadır. Yine de metnin esas sorunu ele aldığı olaylardaki biyografik detayları ancak anlatısı bağlamında anlamlı kılma çabasıdır. Zaman içinde diyosisin başına geçen isimlerin, İskandinav ve Slav ülkelerini yöneten isimlerin ya da anlatının uzağında ama olayların içinde yer alan İngiliz ve Germen hanedanlarının yaşamları olayın anlaşılmasını neredeyse imkansızlaştırmak pahasına olayların gerisinde bırakılmıştır.

Yazmanın anlatısı içinde geçen olaylardan yazıldığı dönemi anlayabilmekteyiz. 1074 yılının ikinci ve üçüncü çeyreği boyunca İkinci Bap'ı kaleme aldığı anlaşılmaktadır. (II: xxvi(24) ve xliii(41)) Kitabın tümünü düşününce Adamus'un yazması üzerinde üç ya da dört yıl durduğu anlaşılmaktadır. Kapanış'taki 1075'teki Sakson Savaşı'na dair atıfların varlığı tüm çalışmanın 1075 ya da 1076'da bittiği düşündürmektedir. Öte yandan eser on yıllar boyunca sayısız defa çoğaltılmıştır. Ancak bu sonradan yapılan çoğaltmalarda kimi farklılıklar ya da eklemeler de mevcuttur. Adamus'un kendisi de henüz hayatta iken eserini çoğaltmış ve bu çoğaltma sırasında eklemeler yapmıştır. Ancak ne Adamus'un kendisi ne de kendisinden sonra eseri çoğaltanlar eklemelere şerh düşmemiştir. Bunun bir nedeni Adamus'un ekleme ve düzeltme yaparken, yaptığı düzeltmeyi ya da eklemeyi nedenselleştirme ya da konumlandırma ihtiyacı duymamasıdır. Ölümünden sonra yapılan düzeltme ya da eklemelerin ise varlığını tespit etmek daha imkânsızlaşmaktadır.

Ancak Adamus'un sağlığında onun şakirtlerinden birisi tarafından kopyalanan bazı yazmalarda dahi yanlış ya da eksik anlamalar mevcuttur. Çoğunlukla Danimarka'da bulunan bu kopyalar günümüzde araştırmacılar tarafından asıl kopyalardan sayılmamaktadır. Daha önce manastırlarda saklanan ilk kopyalara ait birkaç örneğin Copenhagen Üniversitesi'ne devredildiğini ancak 1728'teki bir yangında kaybedildiğini de biliyoruz. Günümüze ulaşmış Kopenhag'taki kopyalar ise en geç on üçüncü yüzyılda yapılan kopyalara dayandırabilmektedir.

Bu haliyle sadece bir yazmada bulunan ve diğer yazmalarla karşılaştırılmayan ve eksiklikleri tamamlanmayan şekliyle Adamus'ın sözleri eksik kalacaktır. On ikinci yüzyıldayazılan *Historia episcoporum Bremensium*'da bahsedilen üç codex de bugün elimizde bulunmaktadır. Lindenbrog tarafından 1609 ve 1630 basılan *Historia episcoporum Bremensium* ise özellikle şerh eksikleri ile dikkat çekmektedir. Bu hatalar uzun süre devam ettirilmiştir. Tüm bu baskıların kontrol edilmesi ve eksikliklerinin tamamlanması uzun zaman almıştır. *Gesta*'nın ilk gözden geçirilmiş baskısı 1846 yılında *Monumenta Germaniae Historica* içinde *Scriptores* (VII, 267-289)'ta J. M. Lappenberg tarafından yayınlanmıştır. Aynı yıl eleştirel eki çıkarılarak *Scriptores rerum Germanicarum* serisi içinde, daha sonra da J. P. Migne ve J. W. Waitz tarafından tekrar basılmıştır. 1876 yılında G. Waitz tarafından *Monumentis Germaniae Historicis* başlıklı seri altında yapılan baskısı ise tarafımdan yapılan Türkçe çeviride kullanılmıştır.

Adamus'un *Gesta*'sının en önemli özelliği sadece Kilise kayıtlarını baz almamasıdır. Elbette ki ruhban kimliği yazma tekniğini belirlemekte ve anlatısını baştan sona gölgelemektedir. Ancak yine de Adamus karşı tarafın sesini tümüyle kırmaz, siyasal egemenliğin temsilcisi olan kralların ve dinsel değişimin odağındaki halkların yaşadıklarını da aktarmaya çalışır. Elbette ki sebatkâr bir manastır mensubu olarak kütüphanede geçirdiği saatlerin derin izleri yazınına yansımaktadır. Hatırladığı, aktardığı ya da anımsattığı onlarca eser bulunmaktadır eserinde. Papaların, Kralların ve bunların yerel temsilcilerinin birbirleriyle ve ruhbanlar ile yaptıkları yazışmalar da sıklıkla kullanılan kaynaklar arasındadır. Adamus antik çağlardan ruhbanlar eliyle Ortaçağ'a taşınan klasik metinleri okumuştur, seyyahların, tüccarların, gemicilerin ve maceraperestlerin anılarını ve gözlemlerini dinlemiştir. *Gesta*'sından anladığımız kadarıyla Adamus; Solinus, Martianus Capella, Macrobius, Sallust, Orosius ve de elbette Bede gibi yazarlar ile Horace, Lucan ve Vergil gibi şairleri bilmektedir.

Sıklıkla "Danların Kralı" olarak ifade ettiği Sveinn Ástríðarson ile görüşmüştür. Kuzey buz denizin gördüğü en büyük krallardan birisi olan Knut'un yeğeni olan Sveinn Ástríðarson, Adamus'a sadece kuzey halkları ile değil ayrıca Estonya, İngiltere, Saksonya, Courland, İzlanda, Grönland ve Vinland ile de doğrudan bilgiler sağlamıştır. Bu bilgiler ilk eldendir ve kuzey halklarının tarihi ile doğrudan ilgilidir. Adamus'un yine de Sveinn Ástríðarson'dan edindiği bilgileri belgelemeden ve karşılıklı teyit etmeden kullanmadığını görmekteyiz. Adamus bilgilerine kaynaklık edenler arasında

Sveinn Ástríðarson dışında İsveç rahip Genç Adalward ve Başpiskopos Adalbert'in adlarını zikretmektedir. İsimlerini verdikleri dışında danıştığı ve bilgi edindiği bazı isimli kişilere de rastlamaktayız: I. Henry'nin Danimarka'yı işgalini anlatan bir Dan piskopos, Circipanilerin savaşı özelliklerini tasvir eden Nordalbingia'dan bir asil ve Uppsala'daki pagan ayinleri hakkında bilgiler veren bir Hıristiyan gibi.

Aktardığı kaynakları da kimi zaman yanlış aktardığı da anlaşılmaktadır. Örneğin Vita Karoli'yi bilinçli ya da bilinçsiz olarak Einhard'ın *Gesta Saxonum*'u olarak anmaktadır. Yazarın metni boyunca Historia Francorum olarak andığı üç farklı eser olmasına rağmen bu ayrımı gerçekleştirmemiştir. Ya bunu bilmemektedir ya da aralarındaki farkı anlayamamıştır. Adamus'un kendi metnine eklediği kimi şerhler sayesinde Adamus'un eserini çalışmayı ölümüne kadar sürdürdüğünü anlayabiliyoruz. Ortaçağ yazmalarında sıklıkla karşılaştığımız yazma eserlerin ilk sahibinden sonra aktaranlarca şerhlerle aktarılması usulü Adamus'un eserinde bulunmamaktadır. Adamus kendi eserini kendisi şerh etmiş ve 141 adet dipnot ile daha önce hatalı gördüğü ya da açıklanması gerektiğini düşündüğü noktaları metnine eklemiştir. Modern araştırmacılar da yapılan bu şerhlerin Adamus'un yaşamı süresince eklenmiş olduğunu eklenen metnin tarihsel izdüşümü ile karşılaştırınca karar verebilmiştir.

Adam bir önsöz ve sonsöz yazdığı *Gesta*'sını dört bapta kaleme almıştır. Birinci Bapta Başpiskopos Adaldag'a kadar olan Hamburg-Bremen Kilisesi'nin tarihi anlatılmaktadır. İkinci Bapta ise Adaldag'tan Adalbert'e kadar olan başpiskoposların yaşadıkları konu edinilmiştir. İlk iki bapta ayrıca kilisenin tarihi ile birlikte Elbe Nehri'nin her iki yakasında yaşanan siyasal olaylara da değinilmiştir. Zira Adam Elbe Nehri'ni Vikingler ile Germanler arasında bir sınır kabul etmektedir. Üçüncü Bap ise Kutsal Roma İmparatoru IV. Heinrich'in sarayında önemli roller üstlenen Başpiskos Adalbert'in dinî becerileri ve kişisel karakterine ayrılmıştır. Dördüncü Bapta ise İskandinavya'nın tarihi, coğrafî ve etnografik yapısı tasvir edilmektedir. İzlanda ve Grönland'ın adının geçtiği en eski kaynak Adam'ın *Gesta*'sıdır. Dördüncü Bapta Vinland olarak bahsedilen yerin Amerika kıtası olması kuvvetle muhtemeldir. Tüm bunlar Adam'ın *Gesta*'sını sadece Vikinglerin tarihine dair ilk yazılı kaynak olmaktan çıkarmaktadır.

Adamus, Kuzeyli halkların yanı sıra Slavların, Franklerin, Germanlerin ve İngilizlerin tarihine dair oldukça ilginç ayrıntılar vermektedir. Metin özellikle kuzeyliler hakkında yazılmışsa da Kuzeylilerle bir şekilde ilişkide olan bölge halklarının siyasal ve dinsel gelişmeleri Adamus'un gözünden aktarılmaktadır. Adamus'un kuzey halklarına dair

öncü kayıtları yanı sıra Germen kabileleriyle neredeyse iç içe yaşayan Slav kabileleri hakkında da gözlemleri içermektedir. Adamus'ın Slavya'da yaşayan halklar, inançları ve siyasal olayları hakkında yaptıkları da eserin önemli bir oranını teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Slav tarihi açısından da en önemli kaynaklardan birisini oluşturmaktadır. Slav mitolojisinin ve toplumsal kökenlerinin ilk batılı kaydı Adamus'ın yazdığı bu eserdir.

Adamus'ın çalışması dokuzuncu yüzyılda İskandinavya'ya giden ilk misyoner olan Ansgar'dan sonra İskandinavya'nın on birinci yüzyılda meydana gelen Hıristiyanlaşması arasında yaşananlara dair tek kaynaktır. Adamus'ı eserinde "Viking Çağı" olarak adlandırılan dönemin bitişine şahitlik ettiğimiz kadar, uluslaşmanın temelleri kabul edebileceğimiz üç krallığın doğuşunu da görmekteyiz. (Johannes Brøndste, 1965, s. 40)

Viking tarihi hakkında elimizdeki en eski yazılı kaynaklardan olan *Gesta*'nın bilim insanları arasında uzun süredir tartışma konusu olan Viking adının kaynağı hakkında katkıları da olmuştur. Adamus'a göre Vikingler kendine Viking demektedir (Adamus Bremensis: VI:6.). Adamus herhangi bir etimolojik tartışmaya girmeden sadece Danların kendisine Viking dediğini belirtmekle yetinmiştir. Vikinglerin yaşam biçimleri ve siyasal işleyişi ve yerleşim biçimleri anlattığı kadar dinsel inanışlarını da anlatmıştır. Ancak anlatısında yeni bir dini onlara benimsetmek isteyen bir misyoner olduğunu göz görülür biçimde hissedilir kılmış, asla tarafsız olmamıştır. Kuzeylilere karşı Alman dinsel ve siyasal bakış açısını asla terk etmemiştir. Bu bakış açısı yerel tarihçilerin Adamus'ın tasvirlerine şüphe ile yaklaşmasına neden olmuştur (Birgit ve Peter Sawyer, 1993, s. 222). Gerek onları tasvirinde gerekse dinsel değişiminde bakış açısındaki bu yön kendisini korumuştur. Adamus'ın *Gesta*'daki bakış açısı Viking tarihi açısından Hıristiyanlaşmayı dışsal nitelikleriyle aktaran ve İskandinav halklarına dair tarihsel metinler içinde Hıristiyanlaşmayı sonradan yapılmaya çalışıldığı açık olan yerelleştirme ve içselleştirme olmaksızın anlatan bir metindir. Bu nedenle *Gesta*'da anlatılanlarıyla Vikinglerin Hıristiyanlaştırılması Adamus'a Almanların bir başarısıdır. (Sverre Bagge, 2014, s.63)

Adamus *Gesta*'sında İskandinavya'nın coğrafyasını ve halkını, başlıca yerleşimlerini ve Upssala'daki pagan tapınağını, Vikinglerin Hıristiyanlaşmasında başat roller üstlenmiş yerel krallarını, yeni inanca karşı direnişleri ile Alman ve İngiliz ruhbanlar arasındaki gizli çekişmeyi ve nihayetinde Vikinglerin yaşam biçimlerini ayrıntılı olarak tasvir etmiştir.

Adamus'ın İskandinavya ve Vikingler hakkında sunduğu bilgilerin büyük bir çoğunluğu birinci elden tanıklıklara ya da Adamus'ın dayandığı tanık beyanlarına dayanmaktadır. Eserin bireysel olarak en çok dayandığı iki isim ise Adalbert ile Sveinn Ástríðarson'dur. Tarihi açıdan güvenilirliği bu yüzden tartışmalı olsa da İskandinavya hakkında bu kadar erken bir dönemde derlediği bilgiler tümüyle gözden gelinemez.

Adamus'ın *Gesta*'sı da diğer tüm ortaçağ kronikleri gibi her zaman tarihselcilikten tümüyle yoksun değildir. Elbette ki yazıldığı dönemde kemikleşmiş bir bilimsel etikten söz edilemese de Adamus da diğer tüm ortaçağ yazarları gibi kendisini mekan ve zaman ise sınırlanmış, tanıklarını veya kaynaklarını açıklamış ve tanımı yapılmış bir metodu tutturmaya çalışmıştır. Böylece anlattığı olayların güvenilirliği tartışmalı olsa da Adamus kendisi güvenilir bir yazar olarak kabul edilmemelidir. Günümüzde doğruluğu öne dahi sürülemeyecek efsanevi varlıkları, bilimsel yazındaki kanıt niteliği taşımayacak dinsel mesajları ve başka bilim dallarınca ciddiye alınmayacak basit safsataları dahi kullanırken tanık göstermekten, kaynak vermektense veya daha sonraki şerhlerinde bunları sorgulamaktan kendisini alıkoymamıştır. (Hans-Werner Goetz, 2006, s. 46)

Adamus da neredeyse diğer tüm ortaçağ yazarları gibi tanrısal kurtuluşun temel normlarını kabul etmiş bir din adamusudur. Henüz teolojiden kopuşun gerçekleşmediği çağında *Gesta*'daki gibi yazdıklarını teolojik bağlamından tümüyle ayırmanın yolu bilinmemektedir. Adamus da yaşadığı çağın tüm insanları gibi Tanrı'nın evrenin yaratıcısı olduğuna ve dinsel metinlerden sonra insanların yazacakları herhangi bir şeyin onunla çelişmesinin mümkün olmadığına inanmaktadır. Tüm metin boyunca bu inancını savunmuş, Vikingleri ve dinsel değişimlerini anlatırken bunun doğal bir savunucusu haline gelmiştir. Tarihsel olayların Tanrı'nın bir yargısı olduğuna ve insanların başına bir şey geldiğinde bunu Tanrı buyruğuna bağlama eğilimindedir. Bu yüzden de yazacakların Tanrı kelamıyla ve Tanrı'nın yargılarıyla uygunluğunu savunmuştur. Bir nevi Tanrı buyruğunun tefsirini yaptığına inanmaktadır. Böylece dindar ve eğitmen olması yazdıklarıyla bağdaşmaktadır.

Gesta'sında metodolojik olarak Adamus kilisesini ve Hıristiyanlaştırma politikasını merkeze almakta ve eylemin odağı olan Vikingleri dışlamaktadır. Öyleyse merkezdeki yapının çevredeki yapıyla ilişkisini anlatısının teolojik normlarıyla sınırlandırmakta ve kendi inancına çağırıldığı toplumu kendi eliyle yabancılaştırmaktadır. *Gesta*'nın üstlendiği bu ardıl amaç görünürdeki temel misyonuyla çatışmakta, iddia ettiği evrensel temsiliyetin dayanağını yitirmesine yol açmaktadır. Öte yandan

Adamus'ın bu üstlenişi metninin kurumsal kimliğini ortaya koyar. Hamburg kilisesi başpiskoposlarının ve kuzeydedki diyosislerinin ayrıntılı bir tasviri ve Adamus'a kadar yaşananların tarihsel bir dökümüdür. Hamburg kilisesinin ruhani iddiası, Vikinglerin ve kilisenin egemenliğini dayandırdığı siyasal temsilcilerin *Gesta*'daki tarihsel rollerini küçültmez. (Hans-Wener Goetz, 2006, s. 40)

Yazmasının en önemli özelliği sadece Kilise kayıtlarını baz almamasıdır. Elbette ki ruhban kimliği yazma tekniğini belirlemekte ve anlatısını baştan sona gölgelemekte ise de karşı tarafın sesini de tümüyle kırmaz, siyasal egemenliğin temsilci olan kralların ve dinsel değişimin odağındaki halkların yaşadıklarını da aktarmaya çalışır. Sebatkâr bir manastır mensubu olarak kütüphanede geçirdiği saatlerin derin izleri yazısına yansımaktadır. Hatırladığı, aktardığı ya da anımsattığı onlarca eser bulunmaktadır eserinde. Papaların, Kralların ve bunların yerel temsilcilerinin birbirleriyle ve ruhbanlar ile yaptıkları yazışmalar da sıklıkla kullanılan kaynaklar arasındadır. Adamus antikiteden ruhbanlar eliyle Ortaçağ'a taşınan klasik metinleri okumuş; seyyahların, tüccarların, gemicilerin ve maceraperestlerin anılarını ve gözlemlerini dinlemiştir. Tüm bunların sonucunda sadece bir din tarihi değil aynı zamanda bir coğrafya ve tarih kitabı olarak da görebileceğimiz *Gesta*'sını yazmıştır.

***Gesta*'nın Dördüncü Babı ve Vikinglerin Tarihi Coğrafyası**

Adamus Bremensis, "Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum" başlığı taşıyan yazmasının dördüncü babına "Kuzey Adalarının Bir Tasviri" diyerek başlamaktadır. Ortaçağ'da henüz İskandinavya'nın bir yarımada olduğu bilinmiyordu. Adamus ve çağdaşları için günümüzde Danimarka olarak bildiğimiz Jutland yarımadasının karşısındaki yer, Lapland'dan bağımsız olarak bir adaydı. Bugün ise İskandinav yarımadasının İsveç kıyılarından Lapland'a kadar birleşik bir bütün olduğunu biliyoruz. Bu ada tasvirinin İskandinavya'nın korkunçluğuna bir etki yaratmak için de kullanılmıştır. Kıta Avrupa'sında yaşayan Ortaçağ insanı için denizin ötesinden gelen insanlar hep bir korku süjesidir. Guillaume le Clerc de Normandie'den başlayıp Shakespeare'e kadar uzanan bu korkunun izi neredeyse tüm Ortaçağ'da kaleme alınmış tüm yazmalarda sürülebilir.

Ortaçağ'ın yaygın inanışlarına sarılan Adamus çevresini ve gördüklerini inançları ölçüsünde yorumlamaktadır. Tasvirleri bu cihette anlaşılmalıdır. Sınırlarını çizdiği Viking Coğrafyasını tanımlarken kullandığı ifadeleri kimi zaman Kitab-ı Mukaddes'ten aldığı

unutulmamalıdır. Örneğin “Jutland’daki toprak nehre yakın yerler hariç verimsizdir, neredeyse her şey çöl gibi görünür. Tuzlu bir toprak ve muazzam bir vahşilik vardır” sözlerindeki nitelendirmelerin Eski Ahit’ten bir alıntı olduğu unutulmamalıdır. (Eski Ahit, Yasa’nın Tekrarı, 32:10) En nihayetinde Adamus bir Ortaçağ yazarıdır ve çağının diliyle konuşmaktadır. Kökenlerini Hıristiyanlığın temel inanışlarından ya da kutsal kitabından almayan hiçbir şey; tüm Ortaçağ yazarları gibi, Adamus için de, muteber değildir.

Adamus tanık olduğu tarihi olaylar kadar tanık olanların ifadelerini aktarmaktadır, tasvirlerinde sadece Viking coğrafyasını aktarmaz, yer adlarının etimolojik kökenlerine dair de bilgiler verir. Örneğin yine dördüncü bapta aktardığına göre Haddeby olarak da anılan Schleswig kentinin adı yerliler tarafından Schlei olarak bilinen Barbar Nehri’nin bir kolu üzerinde kurulmasından kaynaklanmaktadır.(Adamus Bremensis, IV:1) Böylece Ortaçağ’da da yerleşiklerin adının coğrafyaya geçtiğini anlayabilmekteyiz. Bölgede yaşayan Germen bir kabile olan Schleiler adlarını bir nehre vermişler ve o nehirde kurulan bir kentte bu nehirle bilinebilir hale gelmiştir.

Adamus coğrafi tanımlarını yaparken, anlattığı yörelerdeki dinsel mekânlar ve diyosisler hakkında da bilgi vermektedir.(Adamus Bremensis, IV:2) Diyosisler ve o diyosisin merkezinde bulunan kiliselerin kuruluşları ve kurucuları hakkında detaylı kronolojiler sunmaktadır. Hatta bazen söz konusu kurucuların kişisel bilgilerini vermektedir. Son anılan korsanlıktan dönmedir diye belirttiği Egilbert ile ilgili aslında onun yerli olduğu söylemek istemektedir. (Adamus Bremensis, IV:3) Böylece yerlilerin Hıristiyanlaşmanın bu kadar erken bir evresinde dahi din adamı olarak atanmasını yine merkezi Hıristiyan otoritenin, bu durumu Hıristiyanlaştırma için bir araç olarak yorumladığını akla getirmektedir.

Adamus’un verdiği bazı isimler; Barbar Adası, Barbar Denizi, İskit Denizi gibi isimler, bugün kullanılmamaktadır. Bu isimlerden anlaşılması gereken aslında Adamus ve Adamus’a bilgi taşıyan çevreler için söz konusu coğrafya hala tanımlanamayacak kadar uzak coğrafyalardır. Bu uzaklık nedeniyle kimi zaman işin kolayına kaçarak, sadece bunların yine o bildik barbarlara ait bir takım coğrafi mekanlar olduğunu söylemek ile yetinmektedirler. Yine de Adamus kendisini bu yabancı coğrafya dahi yer yön tarif etmekten alı koyamaz, yazdıklarını okuyarak buralara gidecek olanlara küçük tavsiyeler vermektedir. Deniz doğal olarak hırçındır demektedir örneğin ve buradaki suların iki tür tehlike barındırdığını iddia

etmektedir. Adamus'a göre ancak uygun bir rüzgârınız varsa, zor da olsa korsanların elinden kaçabilirdiniz. (Adamus Bremensis, IV:4)

Adamus yazmasında kimi bugün tam olarak yerleri kestirilemeyen kimi ise adları hala bilinen birçok kentten bahsetmiştir. Metninde geçen kentlerden bazıları şöyledir: Odense, Roeskilde, Lund, Holm, Jumne, Skara, Hälsingland, Sigtuna, Björkö, Viken, Trondhjem, Birsay, Hamburg, Utrecht, Magdeburg, Kalberg, Lubeck, Plön, Oldenburg, Rethra, Demmin, Ostrogard, Kiev, Prag, Bremen, Ribe, Mecklenburg, Lenzen, Aarhus, Viborg, Aalborg, Wendila, Hälsing, Shalholt, Ratzeburg, Schleswig, Lübeck, Ride, Meissen, Deventer, Köln, Trier, Kent, Richborough, Samsö. Bu kentler hakkında bazen çok detaylı bilgiler verirken kimisinin sadece adını zikretmektedir. Bazen bir kentten gelen bir haberi bizlerle paylaşmakta bazen ise o kentin kuruluşundan coğrafi düzlemdeki yayılışına kadar tüm detaylarını paylaşmaktadır.

Adamus'un metni coğrafi isimlendirmeler konusunda da oldukça önemli bir kaynaktır. Bugün hepimizin alışık olduğu birçok coğrafi nitelendirmenin ilk kaydına Adamus'un *Gesta*'sında buluyoruz. Şu ana kadar Baltık Denizi'ne Baltık Denizi diyen en eski kaynak Adamus'tur. (Adamus Bremensis, IV:10) Adamus'tan önce bu isme rastlamamaktadır. O ne keza Grönland'ı, Orkney adalarını ve İzlanda'yı tasvir eden ilk yazılı eser de Adamus'un *Gesta*'sıdır. Öte yandan Adamus kimi yerde Barbar kimi yerde ise İskit Denizi olarak andığı denizin Baltık Denizi mi Kuzey Denizi mi olduğu muğlaktır, yanlışlıkla birbirinin yerine kullandığı da olmaktadır (Adamus Bremensis, I: 62, II: 21, IV:20). Ayrıca yine bugün tarihçilerin çokça tartıştığı Vikinglerin Christopher Columbus'tan önce Amerika'ya ulaşip ulaşmadığı tartışması da Adamus'un metnine dayanmaktadır. Birçok tarihçi Adamus'un metninde Vinland olarak bahsettiği yerin günümüzde Kuzey Amerika olarak bilinen kıta üzerinde olduğu düşünülmektedir. Öte yandan Kuzey Amerika üzerindeki Kanada'nın New Foundland kesiminde onuncu yüzyıla ait bir takım arkeolojik kanıtlar bulunmuşsa da henüz tam anlamıyla bir Viking kalıntısı işaretlenememişti. Eğer Vinland iması gerçek ise Columbus öncesi dönemde Amerika'dan bahseden ilk tarihi kaynak Adamus'un *Gesta*'sıdır. (Adamus Bremensis, IV:39)

Ortaçağ'da eşine az rastlanır bir biçimde üzerinde yaşadığı coğrafyayı neredeyse bilimsel nitelikte görebileceğimiz bir titizlikle tasvir eden Adamus'un da bazen tüm diğer Ortaçağ yazıcıları gibi doğaüstü varlıklardan ya da var olmayan diyarlardan bahsettiğini görüyoruz. Bu anlattıklarına gerçekten inandığını düşünüyordu yoksa sadece edebi bir renk olarak mı

görüyordu bilemiyoruz. Ancak Adamus'un eserinde bahsettiği bir ülke de "terra feminarum"dur. Adamus'a göre Amazonlar Kadınlar Diyarı "terra feminarum" olarak andığı bir yerde yaşamaktadır. Amazonları efsanevi bir varlık gibi değil doğal yaşamın bir parçası gibi anlatmaktadır (Adamus Bremensis, III: 16, IV:14, IV:17, IV:19).

Tarihsel nitelikteki kayıtları aktarırken Adamus'un sağladığı coğrafi bilgilerin bölge üzerinde yaşayan halklar ile ilgili etnografik bilgileri de içerdiğini söylemek gerekmektedir. Adamus bir yandan İskandinavya'nın coğrafyasını tanıklar ve kaynaklar aracılığı ile aktarıyor bir yandan da örneğin İsveçlilerin nasıl bir yaşamı olduğunu, toplumsal yapılarının neler üzerinde kurulduğunu aktarmaktadır. Genel olarak ölçülü davranışlarıyla ön plana çıkardığı Viking erkeklerinin eleştirdiği yanlarını da söylemekten geri durmamaktadır. Örneğin, İsveç toplumundaki çok eşliliği ya da yaygın alkol kullanımı gibi çeşitli bilgileri de yazdıkların öğrenebilmekteyiz. (Adamus Bremensis, IV: 21)

Adamus'un İskandinavya'yı, Germenya'nın Kuzeyini ve Baltık Denizi etrafından toplanmış diğer toprak parçalarını tasvirleri çoğunlukla dördüncü babında toplanmıştır. Bu babın sonunda ise anlattığı anlattığı bu coğrafya üzerinde en büyük dinsel etkiye sahip olduğunu düşündüğü dinsel merkezi anlatmıştır. Uppsala'daki pagan tapınağını ve bu tapınakta gerçekleştirilen pagan ayinlerini tasvir etmiştir. Günümüze ulaşmayan tapınağın ve Viking inanışlarına ilişkin ilk yazılı tasvirlerin Adamus tarafından bu kısımda yapılmıştır. Anlatısını bu tapınağın ve içindeki ayinlerin Hıristiyanlaşma ile son bulacağına dair temennisiyle bitirmiştir.(Adamus Bremensis, IV: 26)

SONUÇ

Çağları aşan yolcuğu sonuncunda günümüze kadar ulaşan tanıklığı ile Adamus Bremensis, Viking tarihi kadar Slav ve Germen tarihine de önemli bir kaynağı kaleme almıştır. Bir ruhban olmasına rağmen sadece kilise kaynaklarına dayanmamış; tanıklara ve klasik metinlere de başvurarak yazdıklarını dayanılır kılmıştır. Metindeki kimi noksanlıklarını yaşamının sonuna değin düzeltmeye devam etmiş, yaptığı eklemeler ve çıkarmalar neticesinde güncel bir tarih kitabı yazmaya kendisini adanmıştır. Sahip olduğu derin ilişkiler, manastırındaki eşsiz klasik eserler ve takındığı adanmışlık karakteriyle Adamus Bremensis, "*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*" başlıklı eserini ortaçağ yazmaları içinde özellikli bir niteliğe sahip kılabilmiştir.

Adamus'un eserinin sadece bir tarih metni olarak ele alınmaması gerekmektedir. Gösterilen örneklerin altını çizdiği gibi Adamus'un *Gesta'sı* aynı zamanda Vikinglerin yaşadığı toprakların ve Vikinglere komşu Germen, Slav, Finn ya da Sami topraklarının ilk kez tanıtıldığı ve tasvir edildiği bir coğrafya kitabıdır. Bu kitabın içinde zikredilen birçok isim ilk kez yazılı bir kaynakta kendisine yer bulabilmiştir. Günümüzde kullanılmaya hala devam eden birçok ismin etimolojik kökenine inildiğinde Adamus'un en eski kayıt olduğu ortaya çıkacaktır. Bu teknik boyutuyla dahi ciddi bir etimolojik köken araştırması için Adamus'un eseri vazgeçilmez bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Adami (1876), *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum ex Recensione Lappenbergh*, Hannoverae,

Adamus Bremensis (1917), *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, Hannoverae,

Adam of Bremen (1959), *History of The Archbishops of Hamburg-Bremen*, Tra: Francis J. Tschan, New York.

Adam von Bremen (1917), *Hamburgische Kirchengeschichte*, Her: Bernhard Schmeidler, Hannover.

Adamus Bremensis (2017), *Barbarlıktan Medeniyete Vikingler: Bremenli Adam Hamburg Kilisesi Piskoposları Tarihi*, Çev: Selahattin Özkan, İstanbul.

Sverre Bagge (2017), *Cross & Scepter: The Rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation*, Princeton: Princeton University Press.

Johannes Brøndste (1965), *The Vikings: The Background to a Fierce and Fascinating Civilization*, Londra: Pelican Books.

Hans-Wener Goetz (2006), *Constructing Past: Religious Dimensions and Historical Concuissness in Adamus of Bremen's Gesta, The Making og Christian Myths in the Periphery of Latin Christendom (c. 1000 - 1300)*, L. B. Mortensen, ed., Kopenhag: University of Copenhagen.

Birgit ve Peter Sawyer (1993), *Medieval Scandinavia: From Conversion to Reformation*, Londra: University of Minnesota Press.

EXTENDED SUMMARY

Historical Geography of Vikings from the perspective of Adamus Bremensis

Adam of Bremen lived and worked in the second half of the eleventh century. But he is known of his life other than clues from his chronicle which was entitled as “*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*”. He was from Meissen in Saxony. The dates of his birth and death are uncertain unfortunately, but we tried to estimate his life duration from his chronicles. He wrote about Christianization of Vikings which was occurred in tenth and eleventh centuries depending on his observations, hearings of witnesses and readings from his monasteries library.

He was not only first historian of Vikings but also first chronicler and geographer of the North. His writings were colorful thus it was fulfilled with his beliefs and thoughts. Thus make his chronicle to be the most important piece of work from medieval times. In addition to this first known etymological and ethnographical debates about northern soul can be found also on Adamus’ *Gesta*. One cannot judge Adamus’ writings as a medieval observation about an unknown area. It was helping us to read and understand the military, geographical and ethnical foundations of Viking Age.

His chronicle was not only about history and geography of Vikings but also gave some information about neighbor nations such as Slavs, Germans and Finns. Adamus’ *Gesta* was the first known and oldest written records of some geographical names from Northern areas. Because of the existence of Adamus’ writings we can follow the etymological journey of modern names till tenth century, sometimes even further. But we have to put some skeptic behaviors to understand Adamus, archeological evidences and third-party evidences for scientific recognitions.

In 1066 or 1067 he was invited by archbishop Adalbert of Hamburg to join the [Church of Bremen](#). Adam was accepted among the capitulars of Bremen, and by 1069 he became *Magister scholarum* of the cathedral's school. Soon he had begun to write his history of Bremen “*Gesta*”. We can understand the dates of writing process. He started to write second book of his *Gesta* in 1074 (II: xxvi(24) ve xliii(41)) When we consider his entire

Gesta he finished his chronicle in three or four years. And from the last part we can understand that he finished his writings in 1075 or 1076.

His work was copied and rewritten many times through the history. But these copies and comments had some differences' and adding. Even when he was alive he copied his work or mentored a group to copy his work. But these copies also had some footnotes which were shown many times in this work and in my Turkish translation. But this difference' and footnotes were not clear to understand whether it was belong to Adamus or later copiers. He did not have an idea of scientific thought or rational writing; thus made his work less scientific to be understood as another example of Viking historiography.

His position and the missionary activity of the church of Bremen allowed him to gather information on the history and the geography of Northern Soul which included Vikings, Slavs, Finns, Sami and Germans. A stay at the court of Sveinn Ástríðarson gave him the opportunity to find information about the history and geography of Scandinavian countries. *Gesta* had a foreword, an epilogue and four books. In the first book of chronicle he told the history of Hamburg-Bremen Church till the time of Archbishop Adaldag. In the second book, he continued his writings to tell us time between Archbishop Adaldag and Archbishop Adalbert.

Also among official Church history, in these two books he even gave us political affairs on both sides of Elbe River. Namely, Adamus believed that Elbe River was a historical border between civil worlds to barbaric world: thus Germans and Vikings. In the third part of *Gesta*, he tried to explain personal and religious character of Archbishop Adalbert, who was the father of Hamburg-Bremen Church while Adamus lived there. On the other hand Archbishop Adalbert was a religious man but he had also political roles in German palace; he was an important figure of Heinrich IV, Holy Roman Emperor.

Last but not least part of "*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*" was no doubt Fourth one. In this book, he described historical, geographical and ethnographic structure of Scandinavia. He mentioned some unknown names and told the history and geography of some unknown lands. *Gesta* was the first written source which mentioned the name of Iceland and Greenland. On the other hand its most remarkable part of his work might be definition of new world ages ago. Most probably America, even before the expedition of Columbus, was mentioned in *Gesta* as Vinland. One considers all this historical importance of *Gesta*, can

understand easily that; it is not just historical sources of Viking but also very important medieval chronicle for historiography.

Another characteristic of *Gesta* was not depending on Biblical sources and religious writings. Of course he was a relic and one can easily detect his approach to Vikings from his words. But even his religious identity cannot affect his scientific method. He did not mute the voice of Vikings; while he was trying to explain Christianization he gave the reasons and oppositions of non-believers. He did not accomplish as well as modern historians but he tried to understand not only kings and princes but also people's thoughts and beliefs on matters.

Finally, he used to remember, reconcile and remind us many books from his library. But he even used some letters between Popes, Kings and their representatives. He did listen the observations of voyeurs, mercantilists and adventurers who see Scandinavia and meet Vikings. He wrote many classics from antic ages which included namely Solinus, Martianus Capella, Macrobius, Sallust, Orosius and ofcourse writers from his age such as Bede and some poets as Horace, Lucan and wise Vergil etc. Hence he finished his work and even updated it with new collected data.